

Aiamisja seemnete kasvatamine.

Joh. Bloomppuu — Rahula.

Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi väljaanne.

„Wäljandite „Tallinna Teatajast“.

Tallinnas 1918.

Trükitud „Ühiselu“ trükikojas.

AK

i52542920

ARKH A - 1716.000

Miawiljaseemnete küsimus on teraw, ise-
ärانى tänawu aastal, kus — kahjuks küll —
wiist kõigile soowijatele seemet tarbeks ei jätku.
Kuna aga enamasti igal halwal asjal omad
head küljed on, nii on ka jün: „hüda õpetab“
meid ise seemneid kaswatama, ja jüis edaspidi
ei olegi neist enam kunagi puudust.

Wiimase ajani saime meie — samuti ka
kõik Wenemaa, kellega meie ühenduses olime
— tarwilised ajawiljaseemned wäljamaalt, —
peaasjalikult Saksa-, Hollandi-, Daani-, Root-
si- ja Prantsusmaalt. Ja see oli muiduigi
ainult Wene — ühtlasi ka meie — teadmise
puudus, et ei osatud seemet ise kodus kaswa-
tada, kus kliimatingimised selleks sugugi mitte
wähem wõimalust ei anna, kui wäljamaalgi,
kuna aga Wenemaal peale sibulate ja kurtide
(Kiiewi ümbruses ka suhtru- ja loomapeetide)
muid aiawiljaseemneid ei kaswatatud. Wõiks
u tähendada ka kapsa- ja kaalikaseemnete pea-
le, mida Peterburi ümbruses õige palju kas-
watatakse, samuti ka meilgi: Gestis, aga kudas
seda senini tehti, nii ei tõi see edaspidi mit-
te enam minna.

Harilikult näeme oma seemneistandustes
ühest liigist seemneistifikuid, mitmet sorti
ligistiku kaswamas, ka neidki mis ühest pere-
konnast pärit, näit. kapsad, kaalikad, naerid
jne. Sel wiisil kaswatatud seemnetest ei wõi
mitte saada head sorti seemet, sest et seemned

õitsemise ajal endid riisfugutamisel ära sega-
wad: meie näeme näituseks kapsaste hulgas
tihsti kasvupid, mis ei ole kapsas ega kaalikas,
kaswab kõrge, wast arsjinapikkuseks, ilma et
pead pööraks, kaalikas jälle ilmatu kõrge kae-
laga jne. Veel rohkem wõiwad oma ühtlust
muuta kaunawiljad, s. o. erned, põllu- ja
aia-oad, samuti kurgid, melonid, arbusid ja
kõrwitsad, kui nad ligistiku kasvawad. Sel-
lepärast ei tohi neid kunagi mitte seemne tar-
wis ligistiku kasvataada, waid mida kaugem
iga ükshu sordi wahel on kasvutamise ajal,
seda parem ja puhtam jääb kasvataatama sor-
di seeme.

Lühidalt, sordid, mida ei tohi ligistiku
kasvataada, on:

1) Kapsad, kõik nende sordid üksteisega,
kaalikad, naerid ja turnipsid, redised, rõikad,
ka mõned umbrohu sordid, nagu metsrõigas-
hein j. t.

2) Kõik salatid sordid, nagu peasalat, ro-
mani salat ja endiwid.

3) Petersilid, porgandid, sellerid, paster-
naksid, skortionerid, sihurid.

4) Erned üksteisega, põllu- ja Türgi oad.

5) Kõrwitsad, kurgid, melonid, arbusid.

Seda arwesse wõttes oleks parem, kui
meie seemnekasvatajad igauks ainult ühte
sorti seemet kasvataksid, nõnda: ühte sorti
kapsaid, ühte porgandid, ühte erneid, ühte kur-
kuid, ühte salatit jne., nagu seda tehakse wälja-
maal, nimelt Saksamaal, Daanis ja Hollan-
dis, kus spetsiaal-seemnekasvatajad talupojad
igauks ainult ühte sorti seemet kasvatawad,
ja kelledeit seemnetega kauplevad, — wastu-
tuse all, et sort puhas on, — seemned müü-

giks üles ostavad. Ei suuda aga meie väitepõllumehed seemnekasvatust sarnasel ühisel kokkuleppel korraldada, jäävad ehk ikka mõned üksikud, kes seemnekasvatamisega katseid teevad, ja nende hooletis jääb hoida, et seemned kasvatades segamine ei lähe, ja nendel on selleks ainufene abinõu: iga sort teiseft võimalikult kaugemale istutada, et õitsemise ajal õie tolm mehilasest, putukatest või ka tuulest mitte nii hõlpsalt ühe sorti õite pealt teise peale ei kantaiks.

Üheviljaist on meil ühe-, kahe- ja ka mitmeaastaist. Üheaastased on need, millest seemet samal aastal saab, need on: erned, oad, kurgid jne. Kaheaastased on kapsad, kaalikad, porgandid, peedid, petersilid j. t., ja mitmeaastased on spargelid, maasikad, maapirnid (Topinambur) j. t. Rõige kergem on seemet saada üheaasta viljadelt, nagu ernes, uba, kurf j. t.: kervade warem külwatult võib sügisel walmis seemet saada. Kassem juba on seemnesaamine kahe- või mitmeaasta aiawiljadelt, sest ei neid ületalwe hoidma ja teisel aastal seemnekasvatamiseks uuesti peab kaswama panema.

Sügisel juba walitakse seemnekasvatamiseks jäetawad wiljad, n. n. „istikud“ wälja. Selleks wõetakse paremad, ilusamad, tüüpilisemad eksemplarid: kapsastelt kõige kõwemad pead, — nad ei pruugi selle juures mitte kõige juuremad olla, — kaalikatest ilusamad, ühtlasemad, süledad, lühikese kaelaga jne. waadates, et nad just omanimelisele sortile wastawad. Talwel tuleb hoida neid keldris, kuid mitte soojas: 1—3 kraadi võib sooja

olla, muidu lähemad enneaegu kaswama. Võib ka hoida liivaugus wõi põllule selleks tehtud kuiwas kraawikeses liiwases maas. Pealt finni kaetult, et külm liqi ei pease, seisawad seemne istikud hästi ületalwe.

Maa, seemne istikute tarbeks, ei tohi mitte wärskelt sõnikut saanud olla, waid wõetagu selleks põld, mis eelmise aasta wilja alla sõnikut sai. Maa olgu muidugi ikka kobe ja rammus ja istutamise eel labida sügawuselt läbi kaewatud.

Õstitud istutatakse pisut sügawamale maa sisse, kui nad eelmisel aastal kaswades seisid, ja walatakse kobe istutamise järele. Teist korda walatakse, kui nad juba õitsewad, ja kolmas kord — kui maa liiga kuiw — seemnete walmimise eel. Liiga tihti walamine ei ole soowitaw.

Mõnda palju üleüldiselt. Nüüd waatame lühidalt seemnekaswatusse wiisijärgi iga ükijärgi aiawilja juures.

Ü h e a a s t a s e d: Ernes ja uba. Nende seemne saamine on hõlbus: kewadel wõimalikult wara külwatult jäetakse nad kaswama sügiseni ja sügisel nopitakse küpsed kaunad ära, poetatakse lahti ja seeme ongi käes. Kaswatatakse seemet suuremal hulgal, wõib ka siis ernewarred ühes kaunadega ärakuiwatult pefsumasinaga ja tuulifuga ära puhastada. Külwi juures on aga tähel panna, et iga ükijärg sort teisest wõimalikult kaugel kaswamas olgu: wast kuni 40 jülda wähemalt. Ernes — kaks aastat järjestiku ühe ja selle sama koha peal — ei kaswa teisel aastal mitte hästi, selle wastu aga Türgi uba wõib

mitu aastat ühelhambal paigal järgimööda kasvada, ilma et saak väheneks.

Kurgiseemnete saamiseks jäetakse nende warte külge, kus kõige rohkem kurgisid on, paremad kurgid alles, kus nad kuni sügiseni walmiwad. Enne öökülma tuuakse ära ja pannakse kuhugi päikesepaistele, kas elutuppa akna wastu selleks seatud lauakaste peale järel küpsema. Kui kurgid juba pehmeks lähewad, näitawad, nagu hakkaksid mädanema, siis pigistatakse nende jisu ühes seemnetega kausi wõi ämbri sisse wälja, walatakse wett peale ja jäetakse 2—3 päewaks seisma. Siis pestakse seemned hästi wälja ja kuivatatakse ära. Umbes samuti tehakse ka kõrwitsatega ja melonidega.

Kapsad. Nende seemneistikut walitakse juba suwel kasvamise ajal peenra peal wälja ja märgitakse nende juurde torgitud lepikestega ära, selleks walitakse kõwemate peadega ja vähemate lehtedega tüüpilised eksemplarid wälja. Sügisel wõetakse nad juurtega üles, murtakse äärmised lahtised lehed ära, ja istutatakse keldrisse wõi selleks tehtud koopasse liiwa sisse alalhoidmiseks. Wõib ka kapsast ennast söögiks ära tarwitada; selleks lõigatakse kapsapea küljed maha, aga nõnda, et pea sisse ulataw juurikas terweks jääb, sest juurika ladwast kasvawad tugewamad seemet kasvatajad warred, kui altpoolt. Kapsast ära lõigata, põigiti juurikat pooleks tehes, alumist juurika poolt seemne istikuks jättes, ei ole soowitaw. Küll wõib aga ärälõigatud kapsapead istikuks jätta, temale keldris niiske liiwa peal juured alla kasvata des. Sedawiisi olen ma Daanimaalt jissetoodud

kapsapeadest seemet kaswatanud, ja kaunis heade tagajärgedega. Peenar istikute tarwis olgu wärskelt läbi kaewatud, eelmise aasta wilja alla rammutatud, põhjapoolt majade wõi puudega warjatud, päikesepaisteline. Istikuid wälja istutada wõib, kui ilmad soojaks jääwad, kuid on soowitam neid esialgu mõne päewa päikese kiirte eest warjata, kas riidega wõi õlemattidega. Istutada pisut sügawamale maa sisse, kui nad kaswades seisid kahes reas peenra peale, 1½—2 jalga üksteisest eemale, ja peale istutamist walada.

Et kapsaistik õige palju kasusid ajab, siis waja ainult 5—6 tükki tugewamaid jätta, teised lohe algul ära murda. Walmima hakkawad alumised kaunad juba warakult sügisel, kuna ladwad alles weel õitsewad; siis peab neid ennem, kui juba kollajeks muutuwad, ära noppima, muidu warisewad maha. Ei pea unustama kapsaistikutele latikeji ümber panna, et istikud tuule mõjul kui seemnekaunad rasked, maha ei murduks. Head seemned, kui nad küpsjeks saawad, idanewad 5—6 aastat.

Kaalikatele ja nairistele maksab samane määrus.

Lillekapsa seemne kaswatamiseks meie wilus kliimas on kõige wõimalikum wiis, et tehakse jaanuarikuus juba sõnikulawa walmis, kuhu klaaside alla weebruari algul lillekapsad maha külwatakse; hiljem piteeritakse (istutatatakse ümber) ja istutatatakse lawasse klaaside alla, umbes 1 jalg üksteisest kaswama, kus nendest kõige paremad seemneks jäetakse. Sealsamas nad siis kaswawad, hakkawad juulis — augustis õitsema, ja annawad sügisel

walmisfeemet. Sarnaselt kasvatatakse lillekapfeseemet isegi Norras, kus kliima meie omaga kaunisti sarnane. Seal on Kristiania linna ligidal üks rahwakooliõpetaja lillekapfeseemne kasvatamisega kuulsaks saanud, — ta nimi on Sem Seland —, kes iga aasta üle 100 naela lillekapfeseemet kaswatab, ja saadab müügile, wõttes umbes 40—50 rbl. naelast, meie raha järele arwates. See on näitus, et isegi asjaarmastaja wõib, kui tahtmist on, seemnekasvatamisega enesele kõrwalist sissetulekut leida, rääkimata spetsialistidest seemnekaswatajatest. Muidugi tarwitab iga algatus teadmist ja harjumist; aga seda omandatakse tööd tehes, sest töö õpetab ise, kudas parem.

Kedised ja mairõikad wõiwad ka, kas lawasse warem külwatu't, hiljem peenrasse wäljaistutatult, esimese aasta sügiseks walmisfeemneid anda, kui nendel warjuline, aga päikesepaisteline paik on kasvatamiseks.

Porgandi ja karottide istikud walitakse sügisel nende üleswõtmise ajal wälja. Selleks wõetakse keskmise suurusega tüüpilisemad porgandid, suuremad lehed kistakse ära ja jäetakse umbes 3—4 lühikest südamelehte külge. Nii pannakse nad kergelt kuivatatult keldrisse wõi liiwa-koobastesse liiwa sisse istutatult alalhoidmiseks. Rewadel wõetakse nad istutamiseks ettewaatlikult wälja, et juured, — kui neid on ajanud, — mitte palju wiga ei saaks, istutatakse 4 rida peenrasse, umbes 4—5 tolli üksteisest. Istutamise juures wõib paraja, — porgandist sugu jämedama, — kepikesega augu ette torgata, kuhu siis ettewaatlikult parajasse sügawusesse porgandid sisse istutatakse, käega

peenikest mulda juurte ümber pannes. Pärast istutamist walada, nii et niiske muld porgandite külge jääks. Maa olgu eelmise wilja alla rammutatud, — kuid mitte enne porgandimaa olnud, — labida sügawusel läbi-kaewatult wärskelt peenraks tehtud. Istutamist toimetatagu wõimalikult pilwes ilmaga, s. o. sel juhtu nisel, kui istikud keldris juba on kaswud wälja ajanud. Et istikute warred kaswades mitte ümber ei kukuks, lüüakse neile peenra ümber latid waiakeste külge horisontaalselt, umbes 15 tolli maast kõrgemale. Porgandi istikud ei õitse mitte korraga, nii ei saa ka seemned lõik korraga walmis, sellepärast peab neil aegajalt, — nii kudas nad küpsowad, seemnetopsud küljest ära lõikama, kuskil kuiwas õhuses ruumis alal hoidma, ja kui nad kuivad, kätte wahel peeneks, s. o. seemned topsukeste küljest lahti õeruma.

Kätte wahel õerunud seeme on alati kallim, sest et ta puhtam on kui masinatega peffsetud seeme. Näeme ju ka suurte seemnekaupluste hinnakirjades, et nimetatakse õerunud seemet märtsa kallimaks, kui masinatega peffsetud seemne hind on.

Peter silise emne kaswatamine on sama kui porganditel. Seemnete puhastamine läheb aga palju hõlpsamalt: kuivatatud seemne warred katti taguda, wälja tuulata ja paraja tiheda sõelaga sõeluda, saab seemne kaunis puhtalt kätte. Samuti on ka pasternaki-seemne kaswatamine sarnane porgandi ja peterjilidega. Rahjuks ei ole see wäga toitemaiawili meie juures weel laiemalt tuttawaks saanud.

Söögi- ja loomapeedi istikuks wõe-

tasse samuti, kui kaalivatest eelpool räägitud, keskmise suurusega eksemplarid sügisel välja, murtakse suured lehed ära ja hoitakse kuivas, mitte väga soojas keldris — soovitaw turbamulla sees, — alal. Suured peedid seemneks võtta ei kõlba, sest et nad enestes palju vett sisaldavad, mis veel kasvamisajal peedid mädanema ajab. Peedi-istikud istutatakse lahte rittapeenra peale; maa harimise kohta maksab sama määrus, mis eelpool porgandite j. t. kohta öeldud. Istutamine sünnib samuti kui porganditelgi: paraja jämeduse korpiga auvu ette torgates, käega mulda ümber panes ja kinni pigistades, umbes 10 tolli üksteisest. Miipea kui peedi-istikud kasvama hakkavad, tarvitavad nad tugešid ja sidumist, et ei murduks. Sügisel, kui peedi warred juba kollakas-pruuni värwi omandavad, lõigatakse warred ära, kuivatatakse nad riide peal kuskil kuivas tuulses kohas mõned päevad ja võetakse siis seemned kätega warte küljest lahti. Masinatega peksmisel murduvad warred ka tükkideks, ja on pärašt raske ja koguni võimata wartetükkeši seemnete hulgast välja võtta, sellepärast on käitši noppimine kui küll tülikam, aga seemned saavad puhtamad.

S e l l e r i seemne kasvamine on sama kui porganditel, peterslidel ja teistel. Istikud sügisel välja valida, kuivas keldris ületalwe hoida, et ei mädane j. n. e.

S i g u r i d ei karda ka külma ja võivad talweks peenrasse jääda, kuid et šigurid teisel aastal päris põesaks muutuvad, siis on soovitaw neid seemne tarwis õige harwalt, — umbes 8—10 tolli wahet, — maha jätta. Juba maikuus hakkab šigur õitsema,

mis kuni sügiseni kestab; siis valmivad ka alumised seemned ennem ja varisewad maha. Siin peab nüüd seemnewarte äralõikamiseks paraja aja walima, kus enam pooled seemnetest juba küpsed on. Niiske wõi pilwes ilmaga lõigatakse figuri warred ära, laotatakse riide peale, mitte väga pakult, ja pannakse kuhugile nädalaks, paariks kuivama, kus tuul peale käib, kuid tähele peab panema, et hiired on figuriseemnete peale hirmus maiad, sellepärast waadatagu järel, et hiired seemneid ära ei sööks. Siljem kolgitakse puunuiaga riide peal seemned wälja ja puhastatakse sõelte ja tuule abil puhtaks.

Need on kõige lihtsamad ja kergemad wiisid aiawiljaseemnete kasvatamiseks. Ei pruugiks wist sugugi kahelda nende kasvatamisega wõimalikult kohe tänawu algust teha, — muidugi, kui igäiks mitte kohe iga wiljaga, siis wõi mõne ütikuga, oma majapidamise wõimaluse ja tingimiste järele. Misnimelised sordid aiawiljadest meil kasvatamiseks kõige kohasemad on, sellest teine kord.

Wõiks ju öelda, et ega meie ikka jõua neid hulka sortisid seemneid ise kasvatada, nii et neid ka müügis jätkuks; on ju sortisid nii väga palju, ja see kõik tarwitab tööd ja hoolt, nii et on palju kergem raha eest wäljamaalt toodud seemet osta..."

Uga pidage! Meil on põllumeeste feltides liikmeid-põllumehi mitu kord rohkem kui neid „sortisid“, kas meie ei wõtaks igäiks ühe sordi ja kaswataksime seemet? Usutame en ile n. n. seemnekasvatamise ringi, nii kui Tartu pool seemnewilja toimefond asus, — ja kaswatame seemet. Järgnewaks lewa-

deks ostaks „seemnekasvatajate ringi“ juhatus oma liikmete käest seemne kokku ja müüks wõi jagaks teistele liikmetele ja torwitajatele edasi.

Darwilist nõu ja juhatusi saaksime, paar korda aastas kokku tulles, aiatööinstruktortelt, kes meile mõnda lahendamata küsimust aitaksid selgitada. Mis arvatakse sellest?

Et meie aiawiljade seemet ise kasuga kaswatada wõime, on selge ja kindel, ja et nende seemnete kasvatamine küllalt edeneks, kui saaks aga siidilt ja julgelt peale hakatud, selle üle ei saa waielda. Tahaksin uskuda, et need sajadtuhanded rublad, mis meie iga aasta aiawiljaseemnete eest wälja anname, mis nüüd wäljamaa seemnekasvatajate ja meie ärimeeste taskutesse weerewad tulewikus ehk meie oma koju jääwad.

